

จัดการเรียนรู้รูปแบบนักเรียนลงมือทำ

ครูชนิษฐา อาษาขำณู หรือครูอ้อย สอนภาษาไทยและวิชาบูรณาการชั้น ป.2 เป็นที่รักใคร่ของนักเรียน เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งเครือข่ายที่มีโอกาสทำงานร่วมกัน ได้เล่าให้ฟังว่า เป้าหมายการจัดการเรียนรู้ คือ พัฒนานักเรียนให้เป็นคน “เก่ง” คำว่า เก่งมีได้หมายถึงนักเรียนมีความรู้ แต่มี**ทักษะมีคุณลักษณะพึงประสงค์** คือสามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมได้ สามารถปรับตัวได้เมื่อเจอสถานการณ์หรือสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น มีน้ำใจ แบ่งปัน ยึดหยุ่นเป็น รู้จักออกแบบวางแผน ตัดสินใจ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ฯลฯ โดยมีการเรียนรู้ในรูปแบบ**นักเรียนลงมือปฏิบัติ (Active Learning)** คือ การวิจัยเป็นฐาน (Research Based Learning) เป็นเครื่องมือสำคัญ ครูอ้อยทำหน้าที่เป็น “โค้ช” อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ ตามศักยภาพของนักเรียน ใช้กระบวนการกลุ่มในการฝึกพัฒนาทักษะและลักษณะที่พึงประสงค์ (Team Learning)

ครูอ้อยจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย 10 ขั้นตอนอย่างเป็นธรรมชาติ ขั้นตอนเป็นขั้นค้นหาโจทย์การเรียนรู้ เป็น ซึ่งต้องเป็นเรื่องที่นักเรียนสนใจอยากเรียน เป็นเรื่องใกล้ตัวที่เชื่อมโยงไปถึงชุมชน เด็กๆ จะได้เรียนรู้ว่า มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่คนเดียวได้ และการอยู่อย่างมีความสุขนั้นต้องอาศัยปัจจัยอะไร

ครูอ้อยใช้การพูดคุย**ตั้งคำถาม**นักเรียน “ลูกลองบอกหน่อยสิคะว่า คนจะมีความสุขได้ต้องมีอะไรบ้าง” ความที่เป็นเด็กเล็กชั้น ป.2 คำตอบจึงมีความเป็น “รูปธรรม” หรือทางกายภาพอยู่มาก เช่น บ้าน อาหาร ครูอ้อยจะถามต่อมีอะไรอีกไหมที่มากกว่ามีบ้าน มีรถยนต์ แล้วความสุขเรารักใคร่ไหม ลูกๆ มีพ่อแม่แล้วอบอุ่นไหม ก่อนมาโรงเรียนตอนเช้าเราถอดแม่หอมแม่ไหม หลายคนบอกหอมแม่ทุกวันก่อนมาโรงเรียน จากนั้นให้เด็กๆ เสนออยากเรียนเรื่องอะไร ภายใต้งานเรียนแล้วได้ประโยชน์ และมีความเป็นไปได้ที่จะทำได้สำเร็จภายในเวลาจำกัด ขั้นตอนนี้ละเอียดต้อง**ให้เวลาและให้โอกาสกับเด็กทุกคนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ (critical thinking skill)** และนำเสนอ**สื่อสารความคิด**ของตนเองออกมาให้เพื่อนรู้และเข้าใจ (communication skill) สามารถไปหาข้อมูลมาก่อนได้ เด็ก 40 คนก็ได้ 40 เรื่อง จากนั้นครูอ้อยถามต่อ ถ้าเรียนทุกเรื่องจะไม่ทันเวลาจะอย่างไร เด็กบอกให้จัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ เช่น เรื่องของสัตว์ อาหาร บางเรื่องแปลกออกไปไม่สามารถจัดเข้าหมวดได้ เช่น เรื่องการประหยัด ครูอ้อยจะถามตั้งคำถามต่อจัดกลุ่มใหม่ได้ไหม จนกระทั่งเรื่องที่ยากเรียนน้อยลง วิธีนี้เป็นการ**แบ่งกลุ่มให้ทำงานกันเป็นทีม**เพื่อเรียนรู้ไปในตัว แล้วให้แต่ละกลุ่มคุยวิพากษ์หาข้อตกลงกันเองจะเลือกเรียนเรื่องอะไร โดยครูอ้อย**ชวนนักเรียนสร้างกติกาข้อตกลง** จะทำงานร่วมกันอย่างไรให้เสร็จตามเวลาที่กำหนด

“เข้มนานาฬิกาเราตั้งไว้เท่านี้ งานจะ**เสร็จตามเป้าหมาย** ต้องทำอะไร **วางแผน**อย่างไร ต้องมีกติกาอย่างไร” เด็กบอก “ต้องแบ่งกันทำนะคุณครู” ครูอ้อยถามต่ออีกว่า ถ้ามีผู้พูดจะอย่างไร เพื่อนมีสิทธิพูด ยกเรื่องการฟังอย่างมีมารยาทขึ้นมา ไม่ใช่เรามีเหตุผลค้นคว้ามาเยอะ เพื่อนต้องฟังเราอย่างเดียว ต้องให้โอกาสเพื่อนพูดและเคารพสิทธิรับฟังเรื่องของคนอื่นด้วย เวลาฟังเพื่อนฟังอย่างไรว่าสนใจฟังไม่หันไปคุยกับเพื่อนข้างๆ และให้เป็นการสื่อสารสองทาง ไม่เข้าใจหรือสงสัยให้ถาม ฟังแล้วจะต้องมาเล่าว่าได้ยินเรื่องอะไรบ้าง หรือฟังไม่ทันจะต้องทำอย่างไรให้ทำได้ จนได้ข้อตกลง แรกๆ ครูจะเขียนบนกระดานแต่พอหลังๆ เริ่มรู้กติกาจะไม่เขียนให้รู้ในใจถ้าทำงานกลุ่มต้องมีข้อตกลงกัน ทำให้บรรยากาศเสียงไว้วายโต้เถียงกันลดลงไปบ้าง แต่ก็มีออกนอกกติกาจนตลอดเป็น

ธรรมดา ครูอ้อยจะเดินสังเกตพฤติกรรมเด็ก ครูอ้อยเข้าใจว่าการพัฒนาพฤติกรรมเป็นเรื่องของการสั่งสม บางคนครั้งสองครั้งก็สามารถทำได้ บางคนต้องหลายครั้ง ที่กล่าวมาใช้เวลาไม่ได้เรียบร้อยในครั้งเดียว บางครั้งใช้เสริมแรงบวก **ครูให้กำลังใจชม หรือเพื่อนๆ ให้กำลังใจกันเอง** จนในที่สุดนักเรียนชั้น ป.2 ได้เรื่องวิชาบูรณาการ “ชีวิตของปู่ย่าตายายที่ป่าชายเลน**ก้ามะลิ้ง**” มีความหวังจะได้ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ครูอ้อยเห็นนั่นตาเด็กๆ สัมผัสได้ถึงความสุขพอใจที่จะได้เรียนในสิ่งที่เลือกเองอย่างไม่มีข้อขัดแย้ง

ก่อนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ครูอ้อยชวนเด็กๆ คุยเพื่อเตรียมตัวหาประเด็นคำถามที่จะไปหาคำตอบ เน้น**คำถามปลายเปิด** เช่น **เพราะเหตุใด ทำไม อย่างไร** ไม่ใช่ถามว่าปูมีกี่ขา สอดคล้องกับข้อเท็จจริงว่า**โลกนี้ไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว** ครูอ้อยได้**บูรณาการวิชาภาษาไทย**เข้าไปด้วย โดยฝึกเด็กๆ ให้ตั้งคำถามและเขียนเป็นรูปประโยค วิธีการถามเพื่อให้ได้คำตอบควรตั้งอย่างไร ถ้าคิดไม่ออกให้ตั้งคำตอบก่อนแล้วจึงย้อนตั้งคำถาม เช่น ปู่ย่าตายายมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร อยู่บนบกได้หรือไม่อย่างไร กินอะไรเป็นอาหาร ปูหายใจอย่างไร เด็กบางคนตั้งได้ถึง 5-6 คำถาม บางคนได้ประโยคเดียว จากกระบวนการกลุ่มเด็กๆ จะช่วยกันตัดคำถามที่ซ้ำออก เมื่อรวมหลายกลุ่มเข้าด้วยกันจะได้หลายคำถามเพื่อไปหาคำตอบนอกห้องเรียน จากนั้นครูพานักเรียนสรุปจัดเป็นกลุ่มหรือประเด็นคำถามออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ลักษณะของปูย่าตายาย ทำไมถึงเรียกว่าปูย่าตายาย 2) ที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ของปูเป็นอย่างไร 3) กินอะไรเป็นอาหาร 4) การขยายพันธุ์ ปูออกลูกอย่างไร ประเด็นสุดท้ายสามารถบูรณาการวิชาวิทยาศาสตร์เข้ามาด้วย

ครูอ้อยยอมรับว่า ตนเองไม่มีความรู้เรื่องปูย่าตายาย **ใช้ว่าเป็นครูแล้วจะรู้ทุกเรื่อง** ไม่ได้รู้สึกเสียหน้าแต่กลับทั้งในความสามารถเด็กๆ “...นักเรียนนี่แหละที่เป็นตัวละครทำให้เราเปลี่ยนตนเอง เราเพียงคอยอำนวยความสะดวก มีเทคนิคคือกระบวนการวิจัย 10 ขั้นตอน เป็นโอกาสที่ได้เรียนรู้ไปด้วยกัน...”

เมื่อได้คำถามมาแล้ว ก็ถึงขั้นวิธีการไปหาคำตอบ เด็กบางคนบอกหาจากอินเทอร์เน็ต จาก YouTube จากหนังสือจากห้องสมุด ครูชวนคุยกระตุ้นด้วยคำถามต่อ ทำอย่างไรจึงจะเห็นชัด เห็นตัวจริง เห็นการเคลื่อนไหว จนได้ข้อสรุปกันว่าจะไปดูที่ป่าชายเลน โดยก่อนออกนอกสถานที่ ครูชวนนักเรียนคุยวางแผน ถามจะไปในอย่างไร ต้องขออนุญาตใครบ้าง ผู้ปกครองจะให้ไปไหม เราจะทำหนังสือขออนุญาตกันอย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้าง ต้องเตรียมอะไรไปบ้าง เตรียมเท่านั้นพอไหม เพื่อเป็นการฝึกออกแบบขั้นตอนการทำงานและเป็นการเรียนรู้ภาษาไทยไปด้วย ซึ่งในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ธุรการเป็นผู้จัดทำหนังสือขออนุญาตผู้เกี่ยวข้องทั้ง ผอ.โรงเรียน ผู้ปกครอง และแหล่งเรียนรู้

โรงเรียนพานักเรียนไปที่ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 จ.สตูล วันนั้นมีครูไปด้วย 3 คน ผู้ปกครองที่ทำงานเกี่ยวกับป่าชายเลนไปด้วย 2 คน เริ่มต้นโดยเจ้าหน้าที่ศูนย์เป็นผู้บรรยายให้ความรู้ก่อน เด็กๆ นั่ง ตั้งใจฟังกันมาก ที่เด็กๆ จะเดินสำรวจบนทางเดินที่เป็นลักษณะ walk way ดูปื้นที่ป่าชายเลน ดูระบบนิเวศที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่จำนวนมาก เพราะเส้นทางค่อนข้างบังคับให้ทำงานเดียว แต่เด็กๆ ก็เดินเรียงเป็นแถวเป็นกลุ่มกันไปตลอดเส้นทาง จากนั้นกลับไปที่โรงเรียนเพราะต้องใช้เวลาและความสะดวกเรื่องสถานที่ ครูอ้อยชวนนักเรียนทบทวนเขียนความเรียงสรุปวันนี้เราไปทำอะไรที่ไหนอย่างไร ประทับใจอะไรบ้าง ได้คำตอบหรือได้ความรู้อะไรมาบ้างตามประเด็นที่ตั้งไว้ และบูรณาการกับวิชาศิลปะคือให้นักเรียนวาดรูปให้เห็นว่าป่าชายเลนมี

อะไรบ้าง ประกอบด้วยอะไรบ้าง เพื่อเชื่อมโยงให้นักเรียนเห็นว่า ปูไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ (After Action Review)

เหตุผลที่จัดการชั้นเรียนให้เป็นการเรียนรู้เป็นทีม เพื่อให้สามารถสังเกตการทำงาน เห็นการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมนักเรียนได้ง่าย สะดวก และเป็นสถานการณ์จริง ดีกว่าการออกข้อสอบแล้ววัดพฤติกรรมเด็ก ตัวอย่างเช่น

ผลงานของเด็กจะถูกเก็บรวบรวมเขียนเป็นรายงานเล่มเล็กกึ่งๆ folio มีรายละเอียดเรื่องที่เรียน เหตุผลในการเลือก วัตถุประสงค์ วิธีการ ได้เรียนรู้อะไรบ้าง (วิชา) มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับบางอย่างไร เด็กๆ จะใช้ผลงานเป็นสื่อนำเสนอ บนเวทีสาธารณะในวันเปิดโลกวิชาการปลายภาคเรียน ซึ่งมีทั้งเวทีนำเสนอผลงานและบูชนิทรรศการ ครูอ้อยบอก ประสบการณ์ว่า งานเขียนของเด็กๆ มีชีวิตชีวาอย่างมากโดยเฉพาะเมื่อได้เขียนจากประสบการณ์ที่ได้ๆ ไปพบมาด้วยตนเอง

การเปลี่ยนแปลงที่ครูอ้อยสังเกตเห็นมีมาตลอด ทั้งความสามารถทางวิชาการและพัฒนาการพฤติกรรม เช่น การเขียนหรือวาดรูป ครูเตรียมกระดาษและสีให้ แต่ละกลุ่มได้อุปกรณ์ไม่ครบและไม่เหมือนกัน บางกลุ่มมีสีน้ำเงินสีเดียวอยากให้รูปสวยงาม ครูอ้อยบอกให้ลองดูเพื่อนกลุ่มอื่นเขามีอะไรบ้าง แล้วจะทำอย่างไร เด็กก็คิด คนที่กล้าพูดจะไปยืมเพื่อนกลุ่มอื่นมา เป็นการฝึกแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตนเอง เห็นการแบ่งปันที่เด็กให้เพื่อนยืมอุปกรณ์ด้วยความสมัครใจ ไม่คิดว่าเป็นการแข่งขัน แต่เป็นการอยู่ร่วมกันทำงานให้เสร็จตามที่ครูมอบหมาย (เติม outcome น.9,10) หรือเสนอตัวเองจะช่วยทำงานกลุ่มอะไรได้บ้าง บอกตนเองนำเสนอเก่ง วาดรูปเก่ง เด็กบางคนเรียนเก่ง คิดเร็ว ทำเร็ว แต่ไม่ค่อยฟังคนอื่น เพื่อนต้องตามใจตนเอง ก็ปรับพฤติกรรมอดทนฟังเพื่อนเพื่อให้เพื่อนยอมให้อยู่ในกลุ่ม โดยมีครูเสริมแรงบวก หรือบางคนเดิมไม่ชอบภาษาไทย พอมาเรียนรูปแบบนี้ก็เปลี่ยนมาอยากทำงานอยากเขียนหนังสือ นำเสนอใช้เรียบเรียงประโยคได้เข้าใจมากขึ้น มีน้ำเสียงนำเสนอไม่เหมือนที่ผ่านมา เวลานำเสนอหน้าจะพูดเสียงยาน พูดออกมาเป็นคำๆ หรือเป็นพยางค์ “ฉันได้ไปหา...” ขาดตอนไม่เป็นประโยค แต่พัฒนาเรียบเรียงประโยคสื่อสารให้เพื่อนฟังรู้เรื่องมากขึ้น ได้เนื้อหาใจความ เช่น “ฉันกับพี่ได้ไปค้นหา พี่เป็นคนช่วยหาใน Google...” รับผิดชอบหน้าที่การเป็นนักเรียน เด็กที่มีพฤติกรรมชอบค้างงาน ทำงานไม่เสร็จมักจะมาต่อรอง ต่อๆ มามีวินัยมากขึ้น ส่งงานทันเวลา และทำงานเสร็จตามที่ได้รับมอบหมาย เด็กขี้นอยุ่ไม่นั่งก็สามารถนั่งทำงานได้นานขึ้น มีเด็กคนอื่นมาบอกครูอ้อย เพื่อนดี ตอนนี้เก่งแล้วแล้วนะคุณครู เด็กๆ จะชมออกปากกันเอง

ครูอ้อยอยู่โรงเรียนอนุบาลสตูลมาตั้งแต่ปี 2545 มาเริ่มใช้การเรียนรู้แบบวิจัยเมื่อปี 2553 และได้เรียนรู้ว่า ที่ผ่านมามีตนเองมีกระบวนการจัดการเรียนการสอน แต่การเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐานทำให้รู้จักเด็กได้จริงโดยไม่ต้องใช้กระดาษสอบ ขณะที่อดีตเป็นการรู้จักจากแฟ้มประวัติ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนใกล้ชิดกันกว่าก่อน รู้สึกเหนื่อยและหลายครั้งต้องอดทน รอคอยกับการทำซ้ำๆ ต้องให้เวลากับเด็ก แต่รู้สึกสุขใจและหายเหนื่อยเมื่อเห็นนักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในที่ดีขึ้น สอนหนังสือแบบท่องจำไม่ยาก เอาเนื้อหาให้เด็กท่องแล้วสอบได้คะแนนไป แต่ได้ช่วยให้เด็กรู้จักตนเองว่า มีทักษะอื่นที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าเรียนเก่งอย่างเดียว

ทั้งครูอ้อยและครูไพเราะ พูดเป็นเสียงเดียวกัน ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ทำงานได้สะดวกราบรื่น

ปัจจัยแรกคือ ผู้บริหารที่คอยชี้ทิศ เป้าหมายชัด มุ่งเน้นที่พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียน หนักแน่น มั่นคง ไม่ไหวต่อกระแสสังคม ให้โอกาสในการทำงาน เป็นที่ปรึกษาทั้งด้านวิชาการ อุปสรรคที่เกิดขึ้นต่างๆ ได้ ที่สำคัญคือให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน

ปัจจัยที่สองคือ ผู้ปกครองที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนานักเรียน รับรู้ เข้าใจการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบนักเรียนลงมือทำ

ปัจจัยสุดท้ายคือ ตัวครูเองที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ตั้งใจปรับเปลี่ยนตนเองโดยมีเป้าหมายอยู่ที่เด็กๆ

สำหรับครูอ้อยแล้ว คุณค่าหรือจิตวิญญาณความเป็นครูอยู่ที่

“...**ความตั้งใจ**ที่จะสอนหรือดูแลนักเรียน ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ยอมเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ ไม่คิดว่าตนเองแก่แล้วพอแค่นี้ พอไม่ได้เพราะสถานการณ์โลกเปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป เราต้องปรับเปลี่ยนตัวเองจึงจะเป็นครูที่สมบูรณ์ได้...”